

РАДЧЕНКО

Олександр Петрович

rap_1@ukr.net

УДК 338.023

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АПК В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

PROVIDING THE SUSTAINABLE AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

к.е.н., доцент, Одеський
національний університет
ім. І.І. Мечникова

RADCHENKO Oleksandr Petrovych – PhD in Economics, Associate Professor, Odesa National University after I.I. Mechnykov

У статті досліджено динаміку та роль сталого розвитку агропромислового комплексу в умовах інтеграції країни у світовий економічний простір. Визначені основні механізми та порядок їх застосування у процесі регулювання системи відносин та взаємодії елементів аграрного сектору. Розроблено та сформовано основні напрями перетворень у політиці аграрного виробництва. Розкрито основні тенденції існуючого розвитку виробництва агропромислової продукції на всіх етапах створення продукції. Розпочаті реформи трансформації економічних та соціальних відносин аграрного сектору України мають закласти підґрунтя для динамічного комплексного та незворотного розвитку підприємств, галузей і країни в цілому. Забезпечення сталого розвитку підприємств аграрної сфери займає чи не найважливіше місце у цьому процесі. Основними інструментами досягнення цієї мети має стати розробка та впровадження механізму соціально-економічного зростання. Метою цього дослідження є пошук, розробка та систематизація імперативів економічного, соціального та екологічного зростання розвитку агропромислового комплексу в умовах глобалізації та визначення місця країни у світовому поділі праці. Перехід до сталого розвитку аграрного сектору має забезпечити такий якісний стан, в умовах якого всі теоретично можливі подразники зовнішнього середовища будуть мати мінімальний вплив.

* * *

В статье исследована динамика и роль устойчивого развития агропромышленного комплекса в условиях интеграции страны в мировое экономическое пространство. Определены основные механизмы и порядок их приложения в процессе регулирования системы отношений и взаимодействия элементов аграрного сектора. Разработанные и сформированные основные направления преобразований в политике аграрного производства. Раскрыты основные тенденции существующего развития производства агропромышленной продукции на всех этапах создания продукции. Начатые реформы трансформации экономических и социальных отношений аграрного сектора Украины должны заложить почву для динамического комплексного и необратимого развития предприятий, отраслей и страны в целом. Обеспечение устойчивого развития предприятий аграрной сферы занимает важнейшее место в этом процессе. Основными инструментами достижения этой цели должна стать разработка и внедрение механизма социально-экономического роста. Целью этого исследования является поиск, разработка и систематизация императивов экономического, социального и экологического роста развития агропромышленного комплекса в условиях глобализации и определения места страны в мировом разделении труда. Переход к устойчивому развитию аграрного сектора должен обеспечить такое качественное состояние, при котором все, теоретически возможные раздражители внешней среды, будут иметь минимальное влияние.

* * *

The dynamics and role of sustainable development of the agro-industrial complex in the conditions of the country's integration into the world economic space are investigated in the article. The basic mechanisms and the order of their application in the process of regulation of the system of relations and interaction of elements of the agrarian sector are determined. The basic directions of transformations in the policy of agricultural production were developed and formed. The basic tendencies of the existing development of agro-industrial production production at all stages of production creation are revealed. The initiated reforms of transformation of economic and social relations of the agrarian sector of Ukraine should lay the foundation for the dynamic complex and irreversible development of enterprises, industries and the country as a whole. Ensuring sustainable development of agricultural enterprises is perhaps the most important in this process. The main tools for achieving this goal should be to develop and implement a mechanism for socio-economic growth. The purpose of this study is to find, develop and systematize the imperatives of economic, social and environmental growth in the development of agro-industrial complex in the context of globalization and determine the place of the country in the world division of labor. The transition to sustainable development of the agrarian sector should provide such a qualitative state in which all, theoretically possible environmental stimuli, will have minimal impact.

Ключові слова: аграрна політика, аграрний сектор, національна економіка, глобалізація, розвиток, державне регулювання, система

Ключевые слова: аграрная политика, аграрный сектор, национальная экономика, глобализация, развитие, государственное регулирование, система

Keywords: agrarian policy, agrarian sector, national economy, globalization, development, government control, system

ВСТУП

Поняття терміну «Сталий розвиток», вперше з'явився у 1987 р. у «Брунтлендській доповіді» Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку. За своїм значенням сталий розвиток (від англ. sustainable development – рівновага, що постійно підтримується, допустима, збалансована рівновага) – це розвиток, в умовах якого досягається забезпечення життєвих потреб сучасного людства і майбутніх поколінь [4].

В умовах глобалізації, реалізація концепції сталого розвитку національної економіки, і АПК, як її невід'ємної частини, залежить від сучасного стану економіки в цілому, від впливу природного та ресурсного фактора у розвитку її продуктивних сил, від фінансового, інноваційного, матеріально-технічного та кадрового забезпечення галузей.

МЕТА РОБОТИ полягає, насамперед, у дослідженні теоретичних та методичних точок зору, обґрунтуванні методології сучасної стратегії розвитку аграрного сектору національної економіки та розробці механізмів впливу на неї.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основою дослідження, з позиції теорії та методології, є різноманітні тематичні джерела навчальної, монографічної, наукової та періодичної літератури, а також були використані нормативно-правові документи, які регулюють процеси забезпечення функціонування та розвитку агропромислового комплексу.

Крім того, у процесі дослідження були використані наступні методи: метод спостереження, метод вибіркового спостереження, методи аналізу та синтезу, монографічний метод, індексний аналіз, діалектичний метод, метод порівняння, метод динамічних рядів, методи індукції та дедукції, а також метод узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сталий розвиток – це безперервно, системно керований розвиток. Насамперед, основою його керованості є збалансований підхід та сучасні інформаційні технології, які дають змогу швидко прораховувати та моделювати різні варіанти, можливих напрямків розвитку, із вкрай високою точністю прогнозувати їх майбутні результати та вибрати найбільш оптимальний у кожному окремому випадку.

Питання забезпечення сталого розвитку аграрної сфери, формування наукових основ знайшли своє відображення у працях таких відомих учених економістів: О. Балацького, В. Вернадського, Б. Долішнього, С. Дорогунцова, Г. Іваницької, О. Кашенко, Л. Мельника, Є. Мішеніна, В. Паламарчука, С. Подолинського, В. Трегобчука, Г. Черевка та ін.

Зазвичай під стійким або сталим розвитком розуміється якісне соціально-економічне покращення середовища. Водночас, що дуже важливо, сталість розвитку, його стійкість до зовнішніх чинників, повинна максимально відповідати основним вимогам економічних інтересів АПК.

Політика агропромислового комплексу направ-

лена, насамперед, на задоволення суспільства продовольчими товарами, а саме продуктами сільського господарства. Тобто соціально-економічна сутність аграрного сектору сьогодні сприймається як основна рушійна сила розвитку національної економіки, де питання соціального забезпечення є одним із ключових.

Побудова моделі соціальної політики більшою мірою є прерогативою держави, тому ринкові методи будуть не завжди ефективні. У цих умовах найбільша результативність може бути досягнута саме за рахунок впровадження квазіринкових методів і механізмів у соціальну сферу [1, с. 126].

Система соціального забезпечення населення має стати пріоритетним елементом розвитку аграрної політики держави. За останні роки, ми можемо спостерігати активізацію зусиль у питанні соціального захисту населення, що в період чергу пов'язано з реформуванням національної економіки, в т.ч. аграрного сектору та посиленням інтеграційних та глобалізаційних процесів в Україні.

Аграрна політика, особливо в умовах глобалізації та інтеграції України у світовий економічний простір, має здійснюватися не тільки через регулювання ринків агропромислової продукції, ліцензування та квотування виробництва, фінансову підтримку галузей АПК та їхню консолідацію, розвиток інноваційної практики господарювання, підтримку та вдосконалення структурних змін.

За результатами останніх досліджень загальна площа за оцінками спеціалістів управління статистики прийнятого в експлуатацію житла у 2018 р. порівняно з 2017 р. зменшилась на 5,7%. У цілому загальний обсяг прийнятого в експлуатацію житла у міських поселеннях налічує 5652,4 тис.м², або 65,0 % від загального обсягу, у сільській місцевості – 3037,0 тис. м² (35,0 %).

Проте не менш важливим питанням розвитку аграрного сектору поряд з соціальним розвитком в сучасних умовах глобалізаційних процесів, які відбуваються у світовій економіці, є проблема залучення прямих іноземних інвестицій.

Для подальшого залучення інвестицій в агропромисловий комплекс необхідна розробка дієвої та обґрунтованої державної політики із вдосконалення та оптимізації його структури.

Обсяг капітальних вкладень у сільське господарство України відображено на рис. 1.

Як бачимо, за період з 2015 р. до 2018 р. обсяги капітальних інвестицій в АПК постійно зростають, причиною тому є стабільне зростання попиту на продукцію АПК та значне зменшення економічних та політичних ризиків порівняно з очікуваними на початку бойових дій на Сході України, позитивний вплив проведених реформ, потенційна можливість диверсифікувати ринки збуту продукції тощо. Позитивним є той факт, що інвестиції у сільськогосподарські машини та обладнання постійно зростають, що пов'язано з можливим відкриттям ринку землі в Україні, розширенням посівних площ, і з бажанням вдосконалити та оновити парк вже існуючого обладнання.

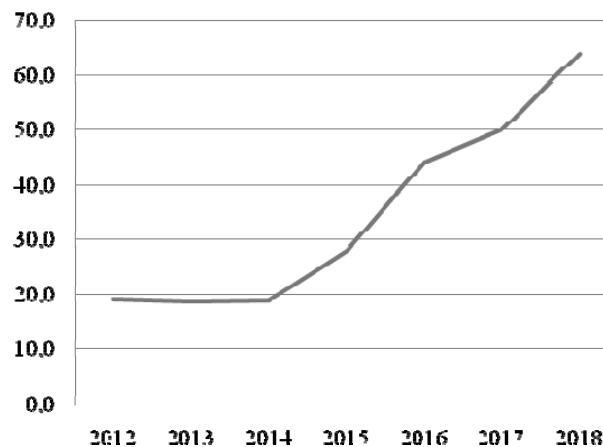

Рис. 1. Обсяг капітальних вкладень в сільське господарство, млрд. грн. [складено автором за даними [2]]

Сьогодні в умовах обмежувальної бюджетної і грошово-кредитної політики держави більша частина коштів змушена залучатися до фінансування власного оборотного капіталу. На ці ж цілі використовується значна частина амортизаційного фонду аграрних підприємств, що не дозволяє повною мірою відновлювати основні виробничі фонди.

Інвестиційна політика, в умовах глобалізації, повинна максимально ліквідувати всі обмеження, що перешкоджають вільному міжнародному руху капіталу та стимулювати його приплив в агропромисловий комплекс. Основна роль у цьому процесі має належати органам державної влади, як місцевого, так і національного рівня.

Уся система агропромислового комплексу є багатогранною та розвивається у напрямі ще більшого ускладнення через активний розвиток інтеграційних процесів, виникнення нових коопераційних зв'язків, диверсифікації виробництва як вертикальної так і горизонтальної, що у свою чергу може викликати, а у більшості випадків ще більше ускладнити вже існуючі диспропорції у структурі АПК. Існуючий механізм регулювання агропромислового комплексу здебільшого містить у собі кон'юнктурну складову, сформовану під впливом скоріше політичного порядку, ніж економічної доцільності. Він не збалансований, з наявним диспаритетом між галузями та їх розвитком.

В умовах глобального світогляду особливо важливо, насамперед, проаналізувати стан та перспективи інвестування, а також дієві форми державної підтримки загального інвестиційного процесу, який склався в агропромисловому комплексі. Іноземний інвестор у силу різних причин ще остерігається активно входити в аграрний бізнес України, так само і банківське кредитування не може запропонувати привабливі умови та достатні обсяги, які б відповідали потребам аграрного комплексу держави.

На жаль, виявлені тенденції тільки підтверджують, що сучасні економічні методи господарювання ринкового типу у сучасних українських реаліях все ще не функціонують повною мірою.

Аграрна реформа в Україні – подія перманентна, яка вже викликала економічні, соціальні, організаційні й управлінські перетворення, які пов'язані з процесами перебудови ринкових інститутів управління фінан-

сами, зокрема в галузі інвестування національної економіки.

Усі ці обставини об'єктивно створюють передумови необхідності розробки та впровадження обґрунтованих, конкретних пропозицій стосовно вирішення проблеми ефективності інвестиційних процесів в агропромисловому комплексі.

Задля подальшого розвитку аграрного сектору та розширення його виробництва перед підприємствами з обмеженими власними ресурсами постає питання залучення додаткових грошових коштів – так званого інвестиційного капіталу. Цей капітал теоретично може формуватися з наступних джерел, а саме: власних заощаджень і другий варіант, це запозичені та залучені кошти.

Загальна схема формування інвестиційного капіталу аграрного підприємства представлена на рис. 2.

Програми інвестування національної економіки, зокрема аграрного сектору, послідовність та алгоритми їх впровадження пропонують відповідну розробку комплексу ефективних заходів за наступними напрямками: це, насамперед, вдосконалення та оптимізація структури інвестиційного капіталу; виявлення пріоритетних напрямів розвитку; і найголовніше – розрахунок витрат на інвестиційні проекти.

Аграрна реформа, розпочата урядом країни – являє собою процес глобальної трансформації українського суспільства як у політичному, так і у соціально-економічному аспекті, що зумовлює різноманітні суперечливі тенденції її перебігу. Подальші перспективи стратегічного розвитку аграрної реформи будуть максимально залежати від того, які тенденції візьмуть верх – позитивні чи негативні.

Реформа, особливо в умовах глобалізації, має включати зважене та обґрунтоване перезавантаження аграрної структури і не ефективних методів господарювання в аграрному секторі. Методологічні принципи і основні положення нової концепції соціально-економічного забезпечення розвитку агропромислового комплексу має включати насамперед:

– розробку механізму формування АПК або реорганізацію, якщо це необхідно, розглядаючи її функціонування з позицій оптимізації, єднання усіх його галузей і сфер в єдину, взаємопов'язану цільову систему;

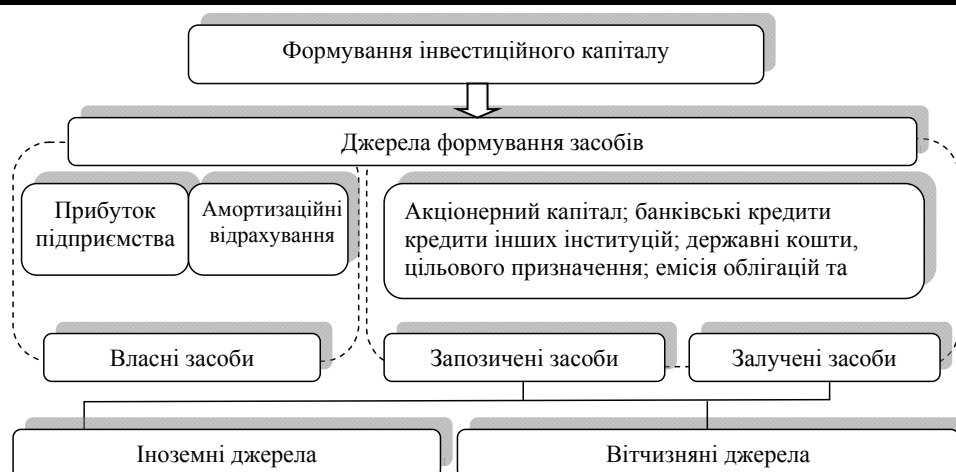

Рис. 2. Загальна схема формування інвестиційного капіталу аграрного підприємства [власна розробка автора]

– реорганізація сільськогосподарських ринків, перебудова яких має бути спрямована на підвищення конкурентоспроможності, адже цього вимагає не тільки домінуюча роль світових ринків, а й сучасні виклики глобалізації – а саме: вступ України до СОТ та глибока інтеграція з країнами ЄС, а це дасть змогу забезпечити продовольчу безпеку країни в майбутньому;

– необхідно приділяти більше уваги створенню спеціалізованих галузей інфраструктури агропромислового комплексу, вдосконалювати взаємодію між ними;

– формувати компенсаційні механізми (фонди) як на рівні держави, так і на рівні підприємств, на випадок неперобачуваних ситуацій, зважаючи на високий рівень ризику сільськогосподарського виробництва;

– запровадити концепцію забезпечення ефективності розвитку кадрового потенціалу та системи вдосконалення методів управління агропромислового комплексу.

Не менш важливим результатом запроваджуваних

аграрних реформ є створення економічної системи, яка базується рівною мірою на різних формах власності і господарювання.

У процесі реформування аграрного сектору сформувалися основні типи організаційно-правових форм господарювання (табл. 1).

Проведені дослідження показують, що ефективність аграрного виробництва залежить, насамперед, не стільки від організаційних форм, скільки від досконалості економічних відносин і макроекономічних умов господарювання.

Підводячи підсумки, можна зазначити, що стабільний розвиток АПК можливий за умови оптимального, збалансованого поєднання використання принципів територіального та галузевого управління із обов'язковим створенням єдиних інформаційних регулюючих центрів, різноманітних логістичних та маркетингових служб, також інфраструктуру, підпорядковану всім галузям аграрного комплексу.

Таблиця 1

Кількість та структура аграрних підприємств за організаційними формами господарювання

[складено автором за даними [2]]

	2015		2016		2017		2018	
	од.	%	од.	%	од.	%	од.	%
Господарські товариства	7 750	16,8	7 721	17	8 700	18,2	6 967	15,3
Приватні підприємства	3 772	8,2	3 627	8	3 752	7,9	3 215	7,1
Кооперативи	674	1,4	596	1,3	738	1,5	448	1
Фермерські господарства	33 084	71,6	32 203	71,2	33 682	70,6	34 137	74,9
Державні підприємства	228	0,5	241	0,5	222	0,5	199	0,4
Підприємства інших форм господарювання	691	1,5	891	2	603	1,3	592	1,3
Усього	46 199	100	45 379	100	47 697	100	45 558	100

Для українських підприємств в умовах глобалізації особливу увагу заслуговує науково обґрунтоване формування системи стратегічного аграрного планування як надважлива функція управління агропромисловим комплексом. Стратегічне планування забезпечує фундамент зважених управлінських рішень в аграрному секторі, оскільки ці функції орієнтовані на розробку та вдосконалення вже існуючих, а згодом і реалізацію стратегічних планів розвитку АПК. У

зв'язку з цим, з метою забезпечення ефективності діяльності аграрного сектору на усіх рівнях управління агропромисловим комплексом було б доцільно створювати центри прогнозування економічних процесів, та як результат центри стратегічного планування, на які покладались б наступні функції: методичне, методологічне та інформаційне забезпечення, моделювання та планування дій, організація, реалізація і координація планового процесу, всебічний

аналіз і повна оцінка планів підприємств галузі та аграрного сектору в цілому, розробка методичних рекомендацій досягнення запланованого результату.

Визначаючи чинники забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу, неможливо обійти увагою питання сучасного стану та вдосконалення кредитної і податкової політики. Отже, першим напрямом забезпечення розвитку аграрного сектору має стати вдосконалення фінансового кредитного механізму.

Певною мірою вирішення питання доступності кредитних ресурсів агровиробникам, може бути до-

сягнуто через створення такого механізму, коли держава буде виступати гарантом, повністю або частково, наданих кредитів, шляхом створення своєрідного «Фонду гарантування кредитів», який буде діяти самостійно у якості юридичної особи та нести відповідальність за безпосередньої участі держави. Кошти фонду будуть формуватися комерційними банками, але не виключена можливість акумулювання вільних ресурсів і самих аграрних підприємств.

Схема кредитування аграрних підприємств за цільовими програмами представлена на рис. 3.

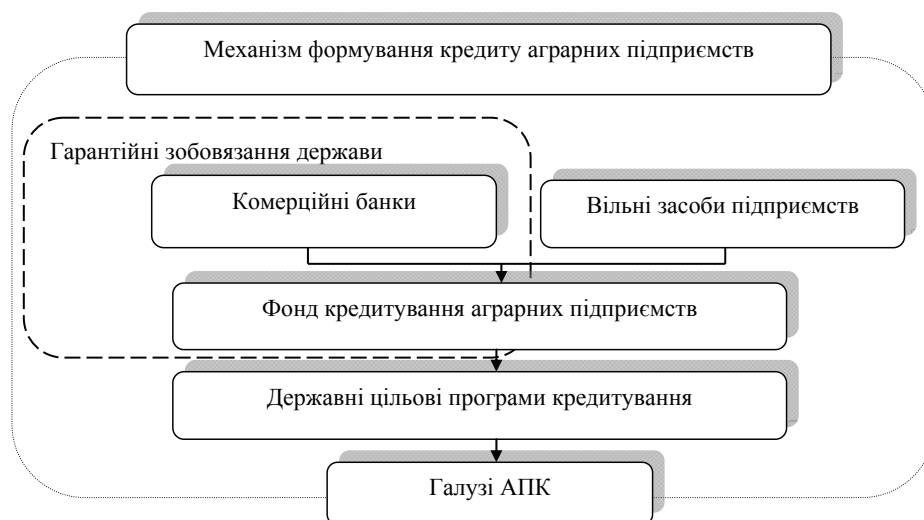

Рис. 3. Схема кредитування аграрних підприємств за цільовими програмами [власна розробка]

Урізноманітнення кредитного механізму, завдяки створенню Фонду гарантування дасть можливість отримання доступних кредитів незалежно від тієї кон'юнктури, яка склалася на фінансовому ринку, і як результат створить надійні передумови для розвитку аграрного сектору країни.

ВИСНОВКИ

Аналіз сучасного стану агропромислового комплексу виявив найбільш важливі моменти безпосереднього впливу на його розвиток, на забезпечення подальшого підвищення ефективності його діяльності. У результаті цього дослідження було окреслено найбільш пріоритетні напрями розвитку АПК.

Головною метою дієвої аграрної реформи, коли Україна інтегрується у світову економіку, має стати формування та запровадження таких ринкових механізмів, які забезпечували б стабільне та ефективне функціонування всіх елементів АПК в умовах інвестиційного і ресурсного дефіциту.

Список використаних джерел

1. Біла С.О. Інституційне забезпечення соціально-економічного розвитку проблемних територій (світовий досвід). Стратегічні пріоритети. 2009. № 3(12). С. 172-183.
2. Грошово кредитна та фінансова статистика. Національний банк України. Веб сайт. URL: bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?rt_id=27843415&showTitle=true.
3. Портер М. Конкуренция: учеб. пособ. М.: Вильямс, 2000. 495 с.

4. Итоговый документ Конференции ООН по устойчивому развитию «Рио+20» «Будущее, которого мы хотим». URL: www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html.

5. Мікула Н.А., Шахрайук-Онофрей С.І. Факторні впливи на сталий розвиток сільських територій прикордонних регіонів. Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. 2013. Вип. 1. С. 237-246.

6. Шубравська О.В. Чинники та індикатори сталого розвитку агросфери. Економіка АПК. 2005. № 12. С. 15-20.

References

1. Bila S.O. Institutional provision of social and economic development of problem areas (world experience). *Stratehichni priorytety*. 2009. № 3(12). pp. 172-183. (in Ukrainian)
2. Monetary and financial statistics. National Bank of Ukraine. URL: bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?rt_id=27843415&showTitle=true (in Ukrainian)
3. Porter M. *Competition: tutorial*. Moscow: Vilyams, 2000. 495 p. (in Russian)
4. The outcome document of the UN Conference on Sustainable Development "Rio + 20" "The future we want". URL: www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html. (in Russian)
5. Mikula N.A. Shakhraiuk-Onofrei S.I. Factors influences on the sustainable development of rural territories of the border regions. *Naukovyi visnyk Bukovynskoho derzhavnoho finansovo-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 2013. Issue 1. pp. 237-246. (in Ukrainian).
6. Shubravska, O.V. Factors and indicators of sustainable development of agrosphere. *Ekonomika APK*. 2005. № 12. pp. 15-20. (in Ukrainian)